

پدافند غیر عامل از منظر مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا (مد ظله العالی)

هوشنگ خزایی^۱

چکیده

جایگاه معنوی و مادی جمهوری اسلامی ایران در معادلات منطقه‌ای و بین‌المللی باعث شده تا همواره تهدیدهایی به دو شکل «سخت و نرم» از سوی قدرت‌های بزرگ نسبت به ایران اسلامی اعمال شود. تنها راه ایستادگی در مقابل استکبار جهانی و تهدیدهای آن، طبق فرمایش‌های رهبر فرزانه انقلاب اسلامی ایران حضرت امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) استمرار تفکر «مبارزه و آمادگی دفاعی» در همه زمینه‌هاست؛ موضوعی که از سال‌ها پیش معظم له بر آن تأکید فرموده‌اند. توجه و اهمیت دادن به موضوعات پدافند غیر عامل از جمله مواردی است که ایشان بارها بر رعایت آن در کشور تأکید و توصیه کرده‌اند. به همین منظور مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) به کارگیری اصول پدافند غیر عامل و دفاع غیر نظامی را در قالب سیاست‌های کلی نظام در موضوع پدافند غیر عامل در ۱۳ بند در تاریخ ۱۳۸۹/۱۱/۲۹ تصویب و برای اجرا به دولت و مسئولان نظام ابلاغ کردند. بدیهی است کم‌توجهی برخی نهادها و سازمان‌ها به اهمیت پدافند غیر عامل و ناهماهنگی با سازمان پدافند غیر عامل برای اجرای مناسب اصول پدافند غیر عامل در کشور، شرایط دشواری را در زمان بروز بحران‌های امنیتی و تهدیدهای سخت و حتی نرم دشمن بر کشور تحمیل خواهد کرد. این پژوهش به واکاوی تهدیدها و پدافند غیر عامل از منظر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در قالب سیاست‌های کلی ابلاغی می‌پردازد. روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی-تحلیلی با استفاده از شیوه تحلیل محتوا می‌باشد و برای جمع‌آوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و نشریات برای استناد به مطالب استفاده شده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد تهدیدهای فراروی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران از حیث ماهیت و روش اجرا در حال تغییر بوده در حوزه‌های نظامی، فناوری محور و مردم محور متمرکز شده است. بنابراین شایسته است مسئولان نظام در اجرای تدابیر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) با نگرشی انقلابی و دین محور با بهره‌گیری از راهبردهای کلان بازدارندگی و رویکرد تخصصی، دفاعی و امنیتی، در به کارگیری و اجرای اصول پدافند غیر عامل در کشور و نیروهای مسلح اقدام کنند.

کلید واژه‌ها: امنیت ملی، پدافند غیر عامل، تهدید، دفاع.

(۱). عضو هیئت علمی دانشگاه علوم نظامی امین.

مقدمه

راهبرد استکبار جهانی به رهبری آمریکا و نیز رژیم اشغالگر قدس اتخاذ سیاست های جنگ طلبانه، ایجاد تنش در منطقه غرب آسیا، دامن زدن به اختلافات عقیدتی میان شیعه و سنی در کشورهای مسلمان منطقه و تحمیل فشارهای اقتصادی و سیاسی علیه جمهوری اسلامی ایران به منظور مهار و مقابله با نفوذ و گسترش الگوی انقلاب اسلامی ایران در منطقه است. در حال حاضر تهدیدها از نظر کیفی و کمی دچار تغییر شدند؛ چون مفهوم قدرت نیز در حال تغییر می باشد. رشد فناوری در حوزه های ماهواره، فناوری اطلاعات با سامانه های عملیاتی - روانی، عملیات رسانه ای و فناوری رایانه ای باعث شده که تهدیدها و نظریات سلطه جویانه، عرصه های متفاوتی را در بر گیرد و از حوزه های صرفاً نظامی به سایر حوزه های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، فناوری و ... گسترش یابد. این توسعه علمی باعث شده تا تهدیدها در حوزه های متفاوتی شکل بگیرد و توانمندی رقبای دشمنان را تحت تأثیر قرار دهد. از این رو تهدیدهای حوزه های غیر نظامی هم توسعه یافته است. رویکرد دشمنان جمهوری اسلامی ایران، هوشمندسازی فناوری ها به نفع واپایش آنها در جهت منافع خودشان است. آمریکا و رژیم صهیونیستی به سمت تسلط، خرید و واپایش فناوری ها گام برمی دارند. بر اساس تعاریف فوق ما سه گونه تهدید داریم:

۱- تهدیدهای نظامی؛

۲- تهدیدهای نوین یا فناورانه محوره؛

۳- تهدیدهای مردم محور.

در حوزه تهدیدهای نظامی، دشمنان با توجه به ارتقای سطح بازدارندگی نظامی جمهوری اسلامی ایران کمتر به این حوزه فکر می کنند. دشمنان در زمینه تهدیدهای مردم محور با رویکردهای جنگ نرم یا جنگ ایده ها و باورها، در واقع به فکر چرخش ذهن مردم به سمت اهداف خودشان هستند. در حوزه تهدیدهای فناوری دشمنان بیشتر به دنبال تهدیدهای رایانه ای، زیستی، شیمیایی و الکترومغناطیس می باشند.

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) با تأکید بر اینکه بدون ادامه تفکر مبارزه با تهاجم استکبار

نمی توانیم به اهداف والای نظام اسلامی برسیم، می فرمایند: «علت تأکید، بر ادامه مبارزه و یا جنگ طلبی نظام اسلامی نیست، بلکه عقل و خرد حکم می کند که انسان برای عبور از منطقه ای مملو از دزدان دریایی، خود را مجهز کند و توانایی و انگیزه دفاع از خود را داشته باشد.» بنابراین برای در امان ماندن از تهدیدهای دشمنان، تقویت بنیه دفاعی از جمله به کارگیری پدافند غیر عامل، امری ضروری و جدی است و می باید در اولویت باشد؛ موضوعی که مقام معظم رهبری بارها در دیدار با مسئولان کشوری، لشکری و سایر نهادهای دولتی مورد تأکید قرار داده سیاست های کلی نظام را در این خصوص تصویب و ابلاغ فرموده اند. در این پژوهش موضوع پدافند غیر عامل از منظر مقام معظم رهبری، مورد واکاوی قرار گرفته به صورت اجمالی ارائه و تبیین می شود.

بیان مسئله و ضرورت تحقیق

دشمنان قسم خورده نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران با وجود ناکامی های پی در پی، هیچ گاه از کینه ورزی و عداوت دست برنداشته هدفی جز نابودی حاکمیت، استقلال، کیان و هویت ایرانی اسلامی ما را ندارند. از جمله سیاست های دشمنان ایران می توان به ناپایدار کردن امنیت ملی، آسیب رساندن به زیرساخت و اختلال در خدمت رسانی دستگاه های اجرایی به مردم اشاره کرد. تهدیدهای دشمنان علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران از مرحله نظامی وارد مرحله جدیدی شده مدام در حال تغییر ماهیت می باشد؛ چون مفهوم قدرت در حال تغییر است. امروزه تغییرات پیشرفته بهترین تجهیزات نیستند، بلکه میزان و پایش، نشن اطلاعات و وپایش از راه دور مهم است. اگر بخواهیم دفاع هوشمند مقتدرانه ای در مقابل دشمنان داشته باشیم، باید به تهدیدهای جدید توجه کنیم.

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در این باره می فرمایند «هرجا که از کشور و مردم دفاع کنیم، خداوند وعده پیروزی داده است». یکی از بهترین و ارزان ترین روش های مبارزه و مقابله با تهدیدها با هر ماهیت و روشی، پدافند غیر عامل و به کارگیری اصول و ملاحظات آن برای افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدها و اقدامات نظامی دشمن است.

اتخاذ راهبردهای جامع و منطقی برای مقابله با سیاست های خصمانه دشمنان نظام، حفظ و ارتقای امنیت ملی، تداوم چرخه خدمات رسانی بخش های مختلف و مصونیت سازی زیرساخت های حیاتی و حساس کشور، امری ضروری است. تدوین راهبردهای پدافند غیرعامل و شناسایی نقاط قوت و ضعف کشور، تحلیل تهدیدها، فرصت ها و وضعیت آینده فراروی کشور، تلاش مسئولان نظام و هم اندیشی دستگاه های اجرایی کشور در حوزه پدافند غیر عامل را می طلبد.

به کارگیری سیاست های ابلاغی مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در حوزه پدافند غیرعامل و حساسیت دولت، مسئولان و بخش های نظامی، انتظامی و امنیتی برای حفظ و تداوم انقلاب اسلامی، راهگشا و سرنوشت ساز خواهد بود. موضوع پدافند غیرعامل آن چنان از نظر معظم له دارای اهمیت است که در دیدار مسئولان سازمان پدافند غیر عامل با ایشان در تاریخ ۱۳۹۱/۸/۷ فرموده اند: « پدافند غیر عامل مثل مصونیت سازی بدن است؛ از درون ما را مصون می کند. بنابراین پدافند غیرعامل یک اصل خواهد بود برای همیشه؛ نه برای یک مقطع خاصی ... »

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) با درک ضرورت دفاع از انقلاب اسلامی با ایجاد افقی جدید از دفاع در مقابل زور و سلطه استکبار جهانی، بر توسعه و همیشگی بودن پدافند غیرعامل در کشور تأکید می کنند. بنابر این، واکاوی پدافند غیر عامل از منظر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) و تشریح سیاست ها و فرمان های معظم له در این خصوص و نیز به کارگیری آن در تمامی حوزه ها طبق تأکیدات معظم له، برای آینده نظام و ارتقای امنیت ملی کشور راهگشا و کارساز است.

روش شناسی تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی- تحلیلی با استفاده از شیوه تحلیل محتوا بوده برای جمع آوری اطلاعات و استناد به مطالب، از منابع کتابخانه ای استفاده شده است.

مبانی نظری تحقیق

تهدید

تهدید از نظر لغوی به معنی ترسانیدن، بیم دادن یا بیم کردن است و در سطح ملی عبارت است از: هرگونه نیت، قصد، شرایط، حادثه، قابلیت و اقدامی که منافع و اهداف ملی و از جمله ثبات سیاسی یا هر یک از ابعاد امنیت ملی کشور را به خطر اندازد (محمود نژاد، ۱۳۸۱: ۲۱۱). دکتر جلالی فراهانی تهدید را این گونه بیان کرده است: «هر گونه نیت، قصد، حادثه و اقدامی که ثبات سیاسی و امنیت ملی کشور را به خطر اندازد و یا تهدید به قابلیت ها، نیت و گاه اقدامات دشمنان بالفعل و بالقوه برای مداخله یا جلوگیری از نیل به منافع و اهداف امنیت ملی در سطح ملی» (جلالی فراهانی، ۱۳۹۱: ۱۵).

آقای حمیدصادق نیکرو درباره تعریف تهدید می نویسد: «تهدید، ادراک ذهنی و نقطه آغاز شکل گیری نگرانی از مخاطرات و پیامدهای تحقق تهدید نسبت به منافع و ارزش ها و عامل مؤثر در تصمیم گیری و کنش ها و واکنش هاست (حمیدصادق نیکرو، سایت مرکز اسناد انقلاب اسلامی).

تدابیر مقام معظم رهبری و فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی) در مورد تهدیدهای اصلی کشور
 رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران حضرت آیت ا...العظمی امام خامنه ای (مد ظله العالی) با نگرشی انقلابی و دین محور نسبت به تهدیدهای فراروی نظام و درک از ضرورت دفاع از انقلاب اسلامی ایران، رویکرد و افق جدیدی از پدافند غیر عامل را مطرح کردند و تعریفی باز و موسع از پدافند غیرعامل داشته بر دایمی و همیشگی بودن آن تأکید می ورزند. ایشان با نگرش به جنگ های چند دهه اخیر، تأکید دارند که در آینده نه چندان دور، سازمان های نظامی و غیر نظامی با تهدیدهایی مواجه خواهند بود که به طور طبیعی، چالش جدیدی را برای آنان در پی خواهد داشت. در نتیجه، باید توانایی های تطبیق با شرایط نوین ایجاد شود. داشتن اطلاعات دقیق در ابعاد راهکنشی، عملیاتی و راهبردی از وضعیت دشمن، نقش تعیین کننده ای در تفوق بر دشمن خواهد داشت. شناخت نیت و توانمندی های فناورانه دشمن و قدرت نظامی او و همچنین ترتیب نیروی دشمن از نظر استعداد، ترکیب،

تجهیزات و... ضرورت چگونگی مقابله با اوست. در ذیل به برخی بیانات ایشان در باره تهدیدهای کشور اشاره می شود:

* افشای تهدیدهای دشمنان، مشخص کردن دشمن اصلی و نفی دشمنان موهوم از پیام های مورد نیاز افکار عمومی است.

* تهدید را کاملاً جدی بگیرید؛ یعنی به هیچ وجه در محاسبات خودتان از جدیت تهدید پایین نیابید. منتهی تهدید جدی، معنایش حتمی نیست؛ هیچ حتمیتی وجود ندارد. ممکن است رفتار ما، آن را تشدید و تسریع کند و طرف را تشویق کند و بالعکس، ممکن است آن را تأخیر بیندازد یا منتفی سازد؛ اما در جدی بودنش نباید تردید کرد. الان هم همین اعتقاد را دارم؛ تهدید آمریکا جدی است.

* البته تهدید می کنند؛ تهدید اهمیتی ندارد. این را من به شمار عرض بکنم؛ اولاً: تهدید، تازگی ندارد. ما بعد از جنگ تا حالا از سال ۱۳۶۷ تا حالا مرتباً تهدید شدیم به حمله نظامی. اگر به حافظه تان مراجعه کنید، کسانی که در جریانات هستند، می دانند. ثانیاً: آن کسانی که تهدید می کنند، این را باید فهمیده باشند، حالا هم بفهمند، تهدید نظامی ایران و تعرض نظامی به ایران به صورت بزن و در رو، دیگر ممکن نیست. هر کس تعرض کند، به شدت عواقب آن تعرض دامنگیر او خواهد شد.

ثالثاً؛ اینهایی که تهدید می کنند، مقصودشان این است که تو دل مسئولان را خالی کنی، تو دل مردم را خالی کنی. من عرض می کنم تو دل کسی خالی نمی شود با این حرف ها؛ نه مسئولان و نه آحاد ملت. ولی این اثر را دارد که مسئولان را به تقویت آمادگی ها سوق دهد. رابعاً؛ این تعهدی ها نشان می دهد لیبرال دموکراسی از لحاظ منطق، دستش به کلی خالی است.. می گفتند صدام به ایران، به کویت حمله کرده است. ولی ایران به کسی حمله نکرده ایران اهل تعرض و حمله نیست. حضور ایران، حضور منطق است، حضور فکر است، حضور انگیزه معنوی است و دستشان از این بهانه ها، کاملاً خالی است و نمی توانند مقابله کنند (جلالی فراهانی، ۱۳۹۱: ۸).

تدابیر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در مقابله با تهدیدها

از نظر رهبر معظم انقلاب، جایگاه معنوی و مادی جمهوری اسلامی ایران در معادلات منطقه‌ای و بین‌المللی باعث شده تا همواره تهدیدهایی به دو شکل سخت و نرم از سوی قدرت‌های بزرگ نسبت به ایران اسلامی اعمال شود. ایشان تنها راه ایستادگی در مقابل استکبار جهانی و تهدیدهایی آنها را استمرار تفکر «مبارزه و آمادگی دفاعی و دفاع همه جانبه» در همه زمین‌ها می‌دانند؛ موضوعی که معظم له از سال‌ها پیش به آن تأکید فرموده‌اند. در زیر به برخی بیانات ایشان در این خصوص اشاره می‌شود؛

* ملت و مسئولان نظام اسلامی، از هیچ جنگی استقبال نمی‌کنند و اجتناب از جنگ را وظیفه خود می‌دانند؛ اما در مقابل دشمن، متحد و یکپارچه از عزت و عظمت خود دفاع خواهند کرد.
* ما در صورت اعلان جنگ دشمن، دفاع همه جانبه اعلان می‌کنیم و در مقابل اقدام دشمن به جنگ، با دفاع همه جانبه و ضربه متقابل، اقدام خواهیم کرد.

* نمی‌توان گفت که ایران قطعاً مورد حمله قرار خواهد گرفت، اما باید تأکید کرد که تهدیدات موجود، جدی است. وظایف تمامی مسئولان، نخبگان و تأثیرگذاران جامعه، به گونه‌ای سنگین است که ما امروز حق نداریم یک اشتباه بکنیم.

* هرگونه عقب‌نشینی در مقابل دشمن مستکبر و زورگو، باعث فشار بیشتر و تشویق او به تعرض و زیاده‌خواهی است.

* تنها چیزی که می‌تواند کشور ایران نظام اسلامی را حفظ کند، استحکام داخلی و عزم جدی بر دفاع مشروع و منطقی است.

* چشم‌تاریخ به رفتار مسئولان، صحنه‌گردانان و نخبگان ایران است و آیندگان در مورد هر حرف یا سکوت، اقدام یا بی‌عملی امروز ما قضاوت خواهند کرد.

* بهترین راه برای عقب‌راندن دشمن، اظهار آمادگی است. آن ملتی که آمادگی خود را، حضور خود را، عزم راسخ خود را در همه میدان‌ها به نمایش می‌گذارد، دشمن را از نفوذ در خود و غلبه بر خود، مأیوس می‌کند. در مقابل افکار جهانی و نگاه‌های جهانی، ملت ایران در

هیچ مسئله ای، باید اظهار ضعف و عقب نشینی نکند (همان منبع: ۱۲).

ماهیت تهدیدها علیه نظام جمهوری اسلامی ایران از منظر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) از نظر مقام معظم رهبری امنیت ملی، مفهومی همه جانبه است و ابعاد مختلف امنیت کشور را در برمی گیرد. تمرکز دشمن بر جنگ هوشمند اطلاعاتی و نرم با حداکثر بهره برداری از ابزارها و فضاها بین المللی و فناوری های نوین، همچنین تمرکز بر مؤلفه های جدید جنگ شامل جنگ های اقتصادی، رایانه ای، جنگ بی قاعده، نیابتی و استفاده از ابزارهای متنوع امنیتی و نظامی علیه پیکره کشور و مردم جمهوری اسلامی ایران بیش از هر زمان دیگری نمایان است. لذا با توجه به نوع نگرش و تهدیدهای نظام استکبار علیه ایران، ماهیت تهدیدها به شرح زیر تقسیم بندی می شود:

۱- تهدیدهای سیاسی:

تهدید سیاسی یعنی هر گونه تهدیدی که بدون در نظر گرفتن منبع آن، امنیت ملی را از لحاظ سیاسی با خطر مواجه می کند. بحران های پنجگانه شامل بحران هویت، مشروعیت، مشارکت، نفوذ و توزیع از جمله مهم ترین تهدیدهای سیاسی هستند که امنیت ملی کشورهای جهان سوم، به ویژه جمهوری اسلامی ایران را با خطر روبه رو می سازند.

۲- تهدیدهای اقتصادی:

تهدیدهای اقتصادی با توجه به جایگاه والای اقتصاد در زندگی انسان ها، اهمیت روز افزونی دارد. رفاه اقتصادی در بسیاری از کشورها از هدف متوسط با درجه دوم اهمیت، به یک هدف حیاتی تبدیل شده است. بر همین اساس هر تحول اقتصادی که این کشورها را از اهداف اولیه آنها دور تر سازد، به مثابه تهدیدی علیه امنیت ملی آنها تلقی می شود. تحریم های اعمال شده بر ضد جمهوری اسلامی ایران از سوی آمریکا و کشورهای غربی به بهانه های مختلف استفاده از فناوری هسته ای، حقوق بشر، حمایت از تروریسم و ... از نمونه های تهدیدهای اقتصادی با هدف براندازی و تغییر ساختار نظام است.

۳- تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی:

فرهنگ و ارزش های مشترک از عوامل پایدار قوام هر کشور هستند. امروزه اکثر نظام های سیاسی در کنار سایر عوامل، گسترش و حفظ ارزش های دلخواه خود را جزء اهداف و منافع ملی به حساب می آورند. عواملی که این ارزش ها و فرهنگ مشترک را تضعیف و یا نابودکنند، جزء تهدیدهای اجتماعی و فرهنگی تلقی می شوند که بیشتر در حوزه نرم افزاری، سامانه ها و آسیب های روحی و روانی افراد مفهوم دارند. تهدیدهای فرهنگی، تهدیدهایی هستند که در آن به اعتقادات، باورها و ارزش های مردم یک کشور حمله و یا باعث سست شدن آنها شود، تا دشمن بتواند به ایده ها و مطامع خویش دست یابد. رسوخ فرهنگ بیگانه در جامعه، رشد پدیده اعتیاد، بیگانگی نسل جدید و جوان جامعه با هویت ملی، تغییرات سریع و بی برنامه جمعیتی، ضعف فرهنگ خودی، حاکمیت روحیه قوم گرایی، نفوذ فرهنگی، انحطاط اخلاقی جوانان در جامعه و کم توجهی مسئولان فرهنگی به تولید الگوی های اسلامی برای مردم در جامعه از نمادها تهدیدهای فرهنگی در کشور می باشند.

۴- تهدیدهای نظامی:

تهدیدهای خارجی ابعاد و ماهیت مختلفی دارند که تهدید نظامی یکی از انواع آن است. آنچه به عنوان خطر واقعی و ملموس برای بقای کشور محسوب می شود، تجاوز فیزیکی به کشور و تهدیدهای نظامی دشمن علیه ایران است؛ زیرا هر گونه اقدام نظامی دشمن، تمامی عوامل تشکیل دهنده کشور را مورد تهدید قرار می دهد. تهدیدهای نظامی، طیف وسیعی را در بر می گیرد که هر کدام از آنها نسبت به دیگری با شدت متفاوتی امنیت ملی کشور را به خطر می اندازد. رفتار قدرت های زورگو در صحنه بین الملل، ترکیبی از تلاش آنان برای تضعیف و نابودی کشور محسوب می شود. حضور قدرت های فرا منطقه ای در خلیج فارس و پیرامون جمهوری اسلامی ایران، رشد و فعالیت گروه های تکفیری و تروریستی در منطقه غرب آسیا و تهدیدهای رژیم صهیونیستی و عربستان سعودی از نمونه های تهدیدهای نظامی متصور علیه نظام جمهوری اسلامی ایران می باشند.

۵- تهدیدهای زیست- محیطی:

مسائل زیست- محیطی موضوعاتی هستند که امنیت بشر را در معرض خطر قرار می دهند و کشورها ناگزیرند برای مقابله با این تهدیدها، موضوعات زیست- محیطی را جزء مسائل درجه یک خود بدانند. تهدیدهای زیست- محیطی در حال حاضر معضل امنیتی کشورهای صنعتی و غربی است؛ اما این قابلیت را دارند که به عنوان تهدید امنیت ملی کشورهای جهان سوم نیز تلقی شوند؛ به خصوص کشورهایی که دوام و بقای اقتصادی آنها متکی بر منابع و محیطی است که به صورت روز افزون در حال از بین رفتن است. در گذشته به این تهدید، بیولوژیکی می گفتند. این تهدید همه حوزه های زیستی اعم از انسان، حیوان، گیاه، دام و محیط زیست را شامل می شود که به انواع مختلف علیه جمهوری اسلامی ایران نیز به کار گرفته شده اند.

پدافند غیر عامل

با توجه به تغییر ماهیت تهدیدها، از پدافند غیر عامل تعاریف متفاوتی ارائه شده است. دکتر جلالی فراهانی پدافند غیر عامل را شامل « تمامی طرح ریزی ها و اقداماتی می داند که موجب کاهش آسیب پذیری ها و افزایش پایداری و تداوم فعالیت های دستگاه ها و سامانه های نظام در مقابل تهدیدات خارجی گردیده و مستلزم به کارگیری سلاح نیست» (جلالی فراهانی، ۱۳۸۷: ۶۲).

در تعریفی دیگر آمده است؛

«تأکید بر پدافند غیر عامل که عبارت است از: مجموعه اقدامات غیر مسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل در مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات دشمن می شود» (اسکندری، ۱۳۹۳: ۱۶). در ردیف «ب» ماده «۱» از آیین نامه اجرایی بند «۱۱» ماده «۱۳۸» قانون برنامه چهارم توسعه کشور تعریف دفاع غیرعامل بدین شرح ارائه شده است: «مجموعه اقدامات

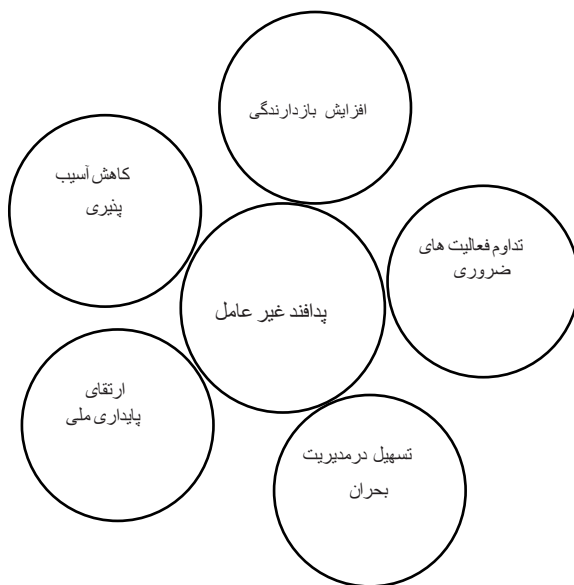
غیر مسلحانه ای که موجب کاهش آسیب پذیری نیروی انسانی، ساختمان ها، تأسیسات، تجهیزات و شریان های کشور در مقابل عملیات خصمانه و مخرب دشمن و یا کاهش مخاطرات ناشی از سوانح غیر طبیعی می گردد» (هاشمی فشارکی، ۱۳۹۱: ۲۶).

بر اساس این تعریف که صرفاً بر کاهش آسیب پذیری ها تأکید دارد، دستگاه های اجرایی مختلف، طی مدت پنج ساله قانون برنامه چهارم توسعه کشور، اقدامات قابل توجهی را به عمل آوردند که اولین مجموعه اقدامات مدون و مصوب دفاع غیر عامل کشور پس از جنگ تحمیلی به شمار می رود. این مجموعه اقدامات بر مبنای تمرکز بر اولویت مراکز حیاتی کشور بوده توانسته آسیب پذیری های عمده کشور را در برابر تهدیدهای دشمن نسبتاً برطرف کند.

جامع ترین تعریف از پدافند غیر عامل در بند اول سیاست های کلی نظام در خصوص پدافند غیر عامل که به تأیید مقام معظم رهبری رسیده، آمده که به شرح زیر است؛ «تأکید بر پدافند غیر عامل که عبارت است از: مجموعه اقدامات غیر مسلحانه ای که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل در مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می گردد» (هاشمی فشارکی، ۱۳۹۱: ۲۶).

مجموعه اقدامات غیر مسلحانه ای که موجب:

مفهوم پدافند غیر عامل از منظر مقام معظم رهبری و فرماندهی معظم کل قوا (مد ظله العالی) رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانات خود در تاریخ هفتم آبان ماه ۱۳۹۱ در جمع مسئولان پدافند غیر عامل کشور، موضوع پدافند غیر عامل را به شرح زیر واکاوی و معرفی کرده تأکید فرمودند که این مفاهیم، ضرورت توجه به تغییرات در ایجاد تهدیدها و تحولات محیط امنیت ملی را ایجاب می کند؛

۱- تشبیه پدافند غیر عامل به مصونیت بخشی بدن انسان:

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) از مفهوم مصون سازی در مقایسه با مصون سازی در بدن انسان بهره برده کشور را به بدن انسان در نظام خلقت توسط خداوند تشبیه کردند. انتظار ایشان از مفهوم پدافند غیر عامل به نوعی مصونیت بخشی به کشور در برابر انواع تهدیدهاست که در ذیل به تفصیل موضوع پرداخته می شود:

* پدافند غیر عامل، مثل مصونیت سازی برای انسان است.

* پدافند غیر عامل، از دورن ما را مصون می سازد. این معنایش این است که ولو دشمن تهاجمی بکند و زحمتی هم بکشد و ضرب و زوری هم بزند، اثری نخواهد کرد. این پدافند غیر عامل نتیجه اش این است.

* از رابطه بین پدافند و تهدید، مفهومی به دست می آید به نام مصون سازی.

تعریف مصونیت: مصونیت یعنی در امان بودن از تهدیدهای نظامی، پزشکی، رایانه ای، شیمیایی، پرتوی و دیگر حوزه های تهدید و غیره؛ به بیانی دیگر یعنی مجهز شدن به یکسری از امکانات، وسایل و داشته ها که در مقابل تعدی، تعرض و تهدید دیگران ما را محفوظ و در امان بدارد. کاری کنیم که مصونیت در خودمان به وجود بیاوریم. این با پدافند غیر عامل تحقق پیدا می کند.

تعاریف عملیاتی جدید با استنتاج از فرمایش های مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)

مصونیت بخشی	پدافند غیر عامل
بی اثر کردن اثر تهدیدها بر کشور	پدافند غیر عامل
آسیب ناپذیری کشور	پدافند غیر عامل

۲- تعریف مصونیت به حذف تأثیر تهدیدها بر کشور:

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در تعریف خود از مصونیت بر بی اثر کردن تهدیدهای کشور تأکید می فرمایند. اگر این مفهوم (یعنی آسیب ناپذیرسازی کشور به طور کامل) را مطلق فرض کنیم، این به معنای بیشترین حد پایداری و امنیت در زیر ساخت ها و نهایتاً در کشور است. از مفهوم مزبور می توان پایداری و امنیت را در سه دسته طبقه بندی کرد:

الف - سطح آسیب پذیری: این سطح اختصاص به زیرساخت ها دارد و بیشترین پایداری و امنیت را ایجاد می کند.

ب - سطح حداقل آسیب پذیری: این سطح حداکثر تلاش برای کاهش آسیب پذیری هاست و به زیرساخت های دارای طبقه بندی حساس اختصاص می یابد.

ج- سطح پذیرش آسیب پذیر قابل قبول: در این سطح تلاش بر کاهش آسیب پذیری است و به پایداری زیرساخت های با سطح اهمیت داری، به زیرساخت های مهم تعلق می گیرد.

۳- توسعه مفهوم پدافند غیر عامل که سه بخش است:

الف - پیکره کشور:

پیکره کشور در بیان معظم رهبری به بدن انسان تشبیه شده است. پیکره کشور، استخوان بندی و زیر ساخت ها کشور هستند. ایشان پیکره را به بدن و کالبد، جامعه را به جان و دستگاه ها را به روح تشبیه فرمودند.

مصون سازی باید در کالبد کشور، در جامعه و در دستگاه ها اتفاق بیفتد. براساس تعبیر مقام معظم رهبری می توان جامعه را در بدن به عنوان جان تلقی کرد و دستگاه ها را نظام مدیریتی کشور نامید که زیر ساخت ها و کشور را اداره می کنند. پر واضح است که ایشان با این فرمایش ها، ایجاد مصونیت در هر سه سطح را خواستار می باشند. با توجه به این موضوع، ما مصونیت را تعریف عملیاتی کردیم. پیش از این تعریف، مفهوم آسیب ناپذیری تنها یک مفهوم انتزاعی به شمار می رفت؛ بدین معنا که امکان تحقق آسیب ناپذیری وجود نداشت.

ب- جامعه و مردم:

در این بخش منظور از جامعه همان مردم هستند که اصلی ترین هدف در پدافند غیر عامل می باشند. از این رو پدافند غیر عامل را باید مردم محورا انسان پایه فرض و تعریف کرد. مقام معظم رهبری در این تشبیه مردم را به عنوان یکی از محورهای اصلی مصون سازی محسوب می دانند. مسئله مصون سازی مردم در برابر تهدیدها می تواند ابعاد مختلفی را به شرح ذیل در بر بگیرد:

- * صیانت و حفاظت از مردم در برابر انواع تهدید؛
- * حفظ انسجام و پیوستگی بین حکومت و مردم؛
- * تولید ظرفیت و قابلیت اداره مردم در برابر انواع تهدیدها؛
- * تأمین نیازهای اساسی مردم در شرایط خاص و اضطراری؛

* تأمین زیرساخت‌هایی برای تضمین امنیت و پایداری مردم در شرایط اضطرار.

ج- دستگاه‌های اجرایی کشور:

دستگاه‌هایی اجرایی در تعاریف دولت محترم، بیشتر به سازوکارهای اداره زیرساخت‌ها و اداره و تأمین نیازهای مردم اطلاق می‌شود. از این رو دستگاه‌های اجرایی، نظام اجرایی و مدیریتی دولت در اداره کشور، مردم و زیرساخت‌ها می‌باشند.

۴- تأکید بر دایمی بودن اقدامات پدافند غیر عامل:

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در بیان خود، بر اصلی و همیشگی اقدامات پدافند غیر عامل تأکید می‌کنند. بر مبنای این، پرداختن به اصل دایمی بودن پدافند غیر عامل در سطوح اجرایی اعم از: نظام برنامه ریزی، تدوین برنامه، لوایح و قوانین، اجرا و نظارت بر اجراء الزامی است.

۵- تأکید بر اصل همیشگی بودن:

ایشان بر همیشگی بودن و لازم الاجرا بودن پدافند غیر عامل به عنوان یک اصل دایمی و همیشگی تأکید دارند.

۶- تأکید بر بی ارتباط بودن دور یا نزدیک شدن وقوع تهدیدها:

مقام معظم رهبری بر رعایت پدافند غیر عامل در کلیه امور و شئون تأکید دارند که این امر از دیدگاه ایشان ارتباطی به دور یا نزدیک شدن وقوع تهدیدهای دشمن ندارد و تدبیری احتیاطی برای ارتقای پایداری و امنیت کشور در برابر تهدیدهاست.

۷- تأکید بر داشتن نگرش علمی در پرداختن به پدافند غیر عامل:

داشتن نگرش علمی و توجه به ریشه‌های اصلی مسائل، مشکلات و تهدیدها، نکته‌ای اساسی در بیان فرمانده کل قواست. معظم له با توجه به تحول در تهدیدهای انسان ساخت، که فشار و قوه محرک آن، تحول در دانش و فناوری‌های برتر ساز بشری است، نگاه ژرف به علم و ریشه‌یابی، علت‌یابی، تهدید شناسی، یافتن راه‌حل‌های دقیق و پاسخگو به تهدیدها را راهبردهای الزامی و عقلی معرفی می‌کنند.

در واقع بیانات رهبر معظم انقلاب (دام ظلّه) چند خروجی و نتیجه مشخص دارد؛

- هدف از پدافند غیرعامل، آسیب ناپذیر سازی کشور در برابر تهدیدها و اقدامات دشمن می باشد.
- پدافند غیرعامل با مفهوم مصونیت ساز تعریف شده است.
- طیف تهدیدها در برابر مصونیت جامع و عامل و کل تهدیدهاست.
- حوزه عمل پدافند غیرعامل به کل کشور شامل زیر ساخت ها، مردم و دستگاه های اجرایی به صورت عام توسعه یافته است.
- پدافند غیرعامل به عنوان یک اصل ثابت برای برنامه های توسعه، اداره کشور و صیانت از مردم در برابر هر تهدید مطرح شده است.
- ارتباط طرح و توجه به پدافند غیرعامل ربطی به دور و نزدیک شدن تهدیدها ندارد.
- پدافند غیرعامل به یک تلاش علمی، بدون درگیر شدن در ظاهر و سطح مسائل نیاز دارد.
- نگاه علمی و عمیق پیشدستانه به مفاهیم نو ظهور و درک، استخراج، اقدام و راهبرد مقابله کننده، یک ضرورت است.
- صیانت، حفاظت و مصون سازی جامعه و مردم در برابر تهدیدهای پیشرو، یک ضرورت جدی است.
- تحقق مصونیت و آسیب ناپذیری از منظر معظم له با پدافند غیرعامل محقق می گردد (سند راهبردی پدافند غیر عامل کشور، ۱۳۹۲).
- بیانات مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در خصوص اهمیت پدافند غیر عامل:
- * «امروز اهمیت پدافند غیر عامل باید برای مسئولان شناخته شده باشد. اهتمام شما کار را پیش می برد» (مقام معظم رهبری، ۸۵/۱۲/۶).
- * «پدافند غیر عامل مثل مصونیت سازی بدن انسان است. از درون ما را مصون می کند... ببینید چقدر مهم است. ما این حالت را در کل پیکره کشور و جامعه، در دستگاه های مختلف به وجود بیاوریم. کاری کنیم که ما مصونیت در خودمان به وجود بیاوریم. این با پدافند غیر عامل تحقق پیدا می کند. بنابراین مسئله بسیار مهمی است که بایستی راه بیفتد... بنابراین،

پدافند غیر عامل یک اصل خواهد بود برای همیشه نه برای یک مقطع خاصی... (مقام معظم رهبری، دیدار با مسئولان سازمان پدافند غیر عامل، ۹۱/۸/۷).

* «ما باید از گذشته ها (در مسائل مهندسی ساختمان و شهرسازی و خانه سازی و امثال اینها) عبرت بگیریم... ما باید مسئله بنا و ساخت محیط های مسکونی اهمیت بدهیم. خانه، مأمن و پناهگاه هر انسانی است و خانواده، که اصلی ترین و مهم ترین انس یک انسان است، عمدتاً داخل خانه است. لذا ما باید کاری بکنیم که احساس امنیت کنند. مادر این زمینه، گذشته با شکوه و افتخار برانگیزی داریم. در دوره های قدیم از بنای تخت جمشید و ایوان مدائن بگیرید تا بناهای عظیم دوره اسلامی و دوره های مختلف دیگر که با معماری های مختلف ساخته شده اند اما همه با شاخص استحکام، زیبایی، مصالح خوب، تناسب با محیط و مطمئناً صرفه جویی. همین اصولی را که شماها در مهندسی ساختمان در نظر می گیرید.

(مقام معظم رهبری، دیدار با جامعه مهندسان، ۸۳/۲۲/۵)

* «تهدید را کاملاً جدی بگیرد؛ یعنی به هیچ وجه در محاسبات خودتان از جدیت تهدید، پایین نیاید؛ منتها تهدید جدی معنایش حتمی نیست... تهدید آمریکا جدی است.

* «با توجه به تداوم تهدیدهای رسمی آمریکا، رصد کردن تهدیدها دشمن علیه زیرساخت های کشور ضروری بوده ایمن سازی زیرساخت های کشور در برابر تهدید از طریق اعمال ملاحظات پدافند غیر عامل، از جمله ضروریات راهبردی کشور است.

* اگر محافظت نظامی نباشد، تمامی دستاوردهای فرهنگی، اقتصادی، علمی، سیاسی در یک نصف روز به هدر می رود.

* دفاع، جزئی از هویت یک ملت زنده است. هر ملتی که نتواند از خود دفاع کند، زنده نیست و امام خمینی (ره) آن را رأس امور می شمردند و واجب کفایی می دانستند.

* امروز پدافند غیر عامل برای ما مهم است. بخش هایی دارند انجام می دهند. سپاه هم کارهای خوبی کرده؛ مطلع هستیم. اما در عین حال باز بایستی کار کرد، تلاش کرد و این امکانات را در اختیار پدافند غیر عامل قرار بدهید» (۱۳۸۶/۱/۲۶).

دلایل و چرایی پدافند غیر عامل از منظر قرآن و مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)

۱- شیوه الهی

شارع مقدس نیز خود فاعل پدافند غیر عامل بوده در قرآن بدان امر کرده است، همچنین در شیوه و سنت امامان معصوم (ع) نیز پدافند غیر عامل جایگاه ویژه دارد. در عصر حاضر نیز امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) بدان امر فرموده اند. همچنین ژن دفاع در ذات و نهاد موجودات زنده به صورت فطری و غریزی وجود داشته و از نظر علمی و منطقی نیز چاره اندیشی و پیشگیری از حوادث احتمالی قبل از وقوع یعنی اهتمام به دفاع غیر عامل، ضروری است.

* موضوع پدافند غیر عامل و بهره گیری از منافع آن تنها زاینده عقل انسان ها نبوده و خداوند بزرگ، که مخزن تمام علوم نزد اوست، در آیه ۸۰ سوره انبیاء می فرماید: «وَعَلَّمَآءُ صَنَعَهُ لَبَّوْسٍ لَّكُمْ لِيُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ». و ما به او (حضرت داوود (ع)) ساخت زره را تعلیم دادیم تا شما را از آسیب جنگ در امان بدارد. در این آیه یکی از ابزارهای پدافند غیر عامل با اراده و هدایت مستقیم الهی بیان شده است.

* همچنین در آیه ۶۰، سوره انفال آمده است «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا سَتَّطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ...». و شما (مؤمنان) در مقام مبارزه با آن کافران، خود را مهیا کنید و تا آن حد که بتوانید از آذوقه، تسلیحات، آلات جنگی و اسبان سواری زین کرده برای تهدید و تخویف دشمنان خدا و دشمنان خود فراهم کنید.

این آیه حکایت از افزایش بازدارندگی مسلمان در قالب افزایش قدرت نظامی و تجهیزات به منظور ایجاد بازدارندگی در مقابل تهدیدهای دشمنان دارد.

* آیه ۴۵، سوره انفال: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ». ای کسانی ایمان آورده اید، چون با گروهی برخورد کنید، پایداری ورزید و خدا را بسیار یاد کنید. باشد که رستگار شوید.

* آیه ۱۲۸ سوره اعراف: «قال موسى لقومه استعينوا بالله واصبروا ان الارض لله يورثها من يشاء من

عباد و العاقبه للمتقين» و موسی به قوم خود گفت: از خدا یاری جویید و پایداری ورزید که زمین از آن خداست، آن را به هرکس از بندگانش که بخواهد، می دهد و فرجام برای پرهیزگاران است.

* آیه ۱۶ سوره جن: «وَلَوْ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَهُمْ مَاءً غَدَقًا»: و اگر مردم در راه درست پایداری ورزند، قطعاً آب گوارایی بدیشان نوشانیم.

در آیات فوق پایداری و ارتقای پایداری در برابر دشمنان به عنوان یک رکن اساسی توصیه شده است.

۲- حجت قرآنی

بامراجعه به آیات قرآنی در می یابیم که خداوند متعال مسلمانان را به دفاع مسلحانه یا غیرمسلحانه و آمادگی در برابر دشمنان فرخوانده است که به عنوان مثال به چند آیه اشاره می شود:

* آیه ۶۰ سوره انفال: «خود را در برابر کافران مهیا کنید».

* آیه ۱۰۲ سوره نساء: «کافران آرزو دارند که شما از سلاح ها (آمادگی نظامی) و متاع های خود (کالاهای ذی قیمت و ضروری) غافل شوید و یکباره به شما هجوم آورند».

* آیه ۳۲ سوره مائده: «هرکه انسانی را حیات بخشد (از مرگ نجات دهد) مثل آن است که همه مردم را حیات بخشیده است».

* آیه ۸۲ سوره حجر: «و همواره در کوه ها منزل می ساختند تا از خطر ایمن باشند».

* آیه ۸۱ سوره نحل: «خداوند از کوه ها نیز برای شما پناهگاهی قرار داد».

* آیه ۱۲۵ سوره بقره: «و {به یاد آور} هنگامی ما این خانه {کعبه} را برای همه مردم محل گردهم آیی و جای امن قرار دادیم».

با استناد به مفاهیم آیات یاد شده به خوبی می توان دریافت که حکم دفاع و فراهم کردن تجهیزات و استحکامات و ایجاد بازدارندگی از واجبات است.

۳- سنت معصومین (ع):

* پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «جنگ یک نوع فریب است». آن حضرت در جریان فتح مکه دستور دادند تا در نقاط زیادی از حومه و بالای شهر مکه آتش ایجاد کنند؛ به گونه ای که

سپاه قریش فریب بخورند و جمعیت سپاه اسلام را چند برابر واقعیت تصور کنند. در نتیجه این عمل، رعب زیادی در دل کفار قریش مکه افتاد و به راحتی و با وساطت عباس، عموی پیامبر اکرم (ص)، آنها تسلیم شدند و مکه بدون خونریزی به دست سپاه اسلام فتح شد. همچنین در زمان جنگ خندق و حمله سپاه کفار به مدینه، پیامبر اکرم (ص) به پیشنهاد سلمان فارسی دور مدینه را خندق ایجاد کردند. در نتیجه کفار در تهاجم، به شدت غافلگیر شده شکست خوردند.

* مقابله با تهدیدهای دشمن علیه مسلمانان و حفظ جان آنها از جمله اهداف اصولی پدافند غیر عامل است که در کلام گوهر بار پیامبر اسلام (ص) چنین آمده است: «هر کس تجاوز (تهدید) آب یا آتش را از گروهی از مسلمانان برگرداند، بهشت بر او واجب می شود».

* در نامه ۱۲ امام علی (ع) در نهج البلاغه از منظر مکان یابی آمده است: «آنگاه که در میان جنگ در مقابل دشمن قرار گرفتید، می باید قرارگاه شما در دامنه کوه ها و تپه ها و یا در کنار رودها باشد تا پوشش و حفاظ شما گردد و شما را از دشمن نگهبانی کند».

۴- فرمان های حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مد ظله العالی):

رهنمودها و فرمان های ولی فقیه که منبعث از روح و تعالیم قرآن کریم می باشد، به عنوان یکی از ادله های وجوب پدافند غیر عامل قابل توجه است:

* امام خمینی (ره) در خصوص اهمیت و ضرورت همیشگی دفاع غیر عامل فرمودند: «رعایت اصول ایمنی و حفاظت مراکز و صنایع و ایجاد پناهگاه های جمعی برای مردم و کارگران، که این کار اختصاص به زمان جنگ ندارد و بلکه طریقت احتیاط در هر شرایط است».

* مقام معظم رهبری بارها و به طور جدی مسئولان نظام را به اهمیت پدافند غیر عامل و به کار بستن آن در کشور توصیه و براین امر تأکید کرده اند:

الف- پدافند غیر عامل به سان شعله ای بلند می شود.

ب- بگویید پدافند غیر عامل را به جریان بیندازند.

ج- دولت به پدافند غیر عامل اهمیت بدهد.

د - باید تدابیر کارساز در باب پدافند غیر عامل را عملی کنید.

ه- من به مسئله پدافند غیرعامل خیلی اهمیت می دهم.

و- امروز اهمیت دفاع غیرعامل قاعدتاً برای مسئولان بایستی شناخته شده باشد، اهتمام شماکار را پیش می برد.

ز- شایسته است طرح های بزرگ ملی از لحاظ ارتباط وضعیت دفاعی کشور در آن، مورد توجه قرار بگیرد.

اگر ما بخواهیم جاده، پل، سد، پناهگاه و فرودگاه بین المللی درست کنیم، باید بررسی شود که این کار از نقطه نظر دفاعی چه وضعیتی قرار می گیرد.

ح- دفاع غیر عامل، یک اصل خواهد بود؛ برای همیشه نه برای یک مقطه خاصی. مسئله یک مسئله مستمر و همیشگی است.

ط- امروز پدافند غیرعامل برای ما مهم است. بخش هایی دارند انجام می دهند، سپاه هم کارهای خوبی کرده، مطلع هستیم؛ اما در عین حال باز بایستی کار کرد، تلاش کرد و این امکانات را در اختیار پدافند غیرعامل قرار بدهید (مقام معظم رهبری: ۱۶۷/۲۶).

۵- عاملی فطری و غریزی

تمامی موجودات زنده به حفظ جان خود اهتمام دارند و هنگامی که جان خود را در معرض تهدید و خطر می یابند، به طور غریزی برای حفظ بقای خود دفاع می کنند. نخستین شیوه دفاعی حیوانات و حتی انسان ها، استفاده از روش های دفاع غیر عامل می باشد. بدین ترتیب که در مرحله اول می کوشند مخفی شوند یا خود را مطابق رنگ محیط استتار کنند و یا اینکه مهاجم را فریب دهند. چنانچه این روش مؤثر واقع نشد، در شرایط تشدید، تهدید، شکل دفاعی روش تهاجمی بر خود گرفته و از ابزارهای چنگ، دندان، زهر و... استفاده کنند، بنابراین، جانداران بر اساس خلقت الهی، دارای ابزارها یا شیوه های دفاع غیر عامل بهتری برای در امان ماندن در مقابل تهدیدها هستند.

مطالعه ساختار طبیعی و مهندسی کالبد بدن انسان و جانداران، مؤید این حقیقت است که اعضای حساس و با اهمیت بدن (مغز، چشم، قلب و...) در بهترین وضعیت و مناسب ترین

حفاظ، به طور طبیعی سبب افزایش ایمنی آن شده و موجب تداوم حیات آنان گردیده است. در مجموع باید گفت: تمام غرایزی که در ذات انسان ها به ودیعه نهاده شده است، عبث نیست و چنانچه در راه صحیح استفاده شود، به مصلحت انسان و جامعه می باشد، عامل فطری و غریزی دفاع نیز چنین است.

۶- حجت عقلی:

انسان با اتکا به قدرت تفکر، تعقل، یادگیری و تجربه همواره در برابر خطرها و تهدیدهای طبیعی و غیر طبیعی چاره اندیشی کرده است تا در برابر تهدیدهای طبیعی چون: زلزله، آتش سوزی، سیل، طوفان، صاعقه و ... و تهدیدهای غیرطبیعی غیر عمدی چون: آتش سوزی، نشت گاز، انفجار مواد و .. و یا تهدیدهای غیر طبیعی انسان ساخت عمومی چون: بمب گذاری، جنگ و... فضای ایمن و لازم را برای زیست، کار، فعالیت های فردی و محصولات دامی، کشاورزی و صنعتی را فراهم کرده با پیشرفت تمدن بشری، راه مقابله با عوامل طبیعی را به صورت آیین نامه و دستورالعمل درآورده و الزامی نماید. بنابراین منطقی و عقل حکم می کند بر اساس احتمال وقوع تهدید، تدابیر و تمهیدات لازم متناسب با تهدید، قبل از وقوع اعمال گردد تا در صورت وقوع تهدید، از ثمرات تدابیر و تمهیدات صورت گرفته بهره مند شود.

۷- حوادث و تجربیات:

یکی از توصیه های قرآن کریم، سیر در زمین و پند گرفتن از پیشینیان است که با تعمق در معماری، شهرسازی و تمدن های بشری گذشته، وقایع جنگ های جهانی اول و دوم و منطقه ای و حوادث هشت ساله دفاع مقدس و جنگ تحمیلی می توان به اقدامات پدافند غیرعامل برای کاهش تلفات انسانی و خسارت ها و ضرورت به کارگیری پدافند غیرعامل در کشور پی برد.

تجاوزهای موشکی رژیم بعثی صدام در طول هشت سال دفاع مقدس به شهرهای مختلف کشور و حمله و آسیب زدن به فرودگاه ها، پالایشگاه ها، نیروگاه ها و زیرساخت های

حیاتی و اقتصادی کشور از جمله دلایل به کارگیری اصول پدافند غیرعامل برای جلوگیری از خسارت های جانی و مالی در جنگ هاست.

مطالعه تاریخ و نگاهی به آثار به جای مانده از معماری کشور در قرون گذشته نشان می دهد که تمدن های گذشته برای مصون ماندن از خطرهای احتمالی و مقابله با تهدیدها، اقدامات مدبرانه ای به کار بسته اند که به عنوان نمونه می توان به موارد زیر اشاره کرد:

* دیوار دفاعی گرگان به طول ۱۵۵ کیلومتر به عنوان سپر دفاعی در برابر تهدیدهای فراروی، همزمان با احداث دیوار چین؛

* قلعه فلک الافلاک خرم آباد بر روی تپه ای به مساحت ۵۳۰۰ متر مربع و داری هشت برج دیده بانی دفاعی؛

* قلعه شهر یا شهر دژ که تمام شهر به صورت قلعه و دژی در برابر هجوم دشمن بوده است مانند قلعه حسنلو در ۸۵ کیلومتری جنوب ارومیه و شهر قدیم شوش و شهر باستانی بم؛

* احداث برج و بارو و دروازه و خندق در پیرامون بسیاری از شهرها که اکنون به عنوان آثار باستانی باقی مانده است؛

* کشورهای بزرگ و کوچک جهان هرکدام به تناسب شرایط خود در برابر تهدیدهای محتمل، اقدامات پدافند غیر عامل متنوعی به کار بسته اند؛ به عنوان مثال کشورهای همچون: کره شمالی، شوری سابق، آمریکا، آلمان، عربستان سعودی، سوئد، پاکستان، عراق، انگلیس، سوئیس، دانمارک، فنلاند، ایتالیا، هندوستان، فرانسه و چین هر کدام بنا به تهدیدهای محتمل، اقدامات خوبی در زمینه پدافند غیر عامل داشته اند.

۸- ادله قانونی

* سیاست های مصوب در نهادهای مختلف نظام (رهبری، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای عالی دفاع و...)، قوانین وضع شده در نهاد های مربوطه (مجلس شورای اسلامی، کمیته منتخب رییس جمهور دارای اختیارات اصل ۱۲۷، شورای عالی معماری و شهرسازی)،

سند چشم انداز ۲۰ ساله کشور و سایر الزامات قانونی دیگر، دلیل دیگری بر الزامات پدافند غیر عامل در کشور می باشند.

* سیاست های کلی نظام در بخش آمایش سرزمینی که رهبر معظم انقلاب آن را در تاریخ ۲۹ بهمن ۱۳۸۹ ابلاغ کردند.

* سیاست های کلی نظام در بخش امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات که مقام معظم رهبری در تاریخ ۲۹/۱۱/۸۹ آن را ابلاغ کردند.

سردار جلالی، رئیس سازمان پدافند غیر عامل کشور، رویکرد پدافند تخصصی در پدافند غیر عامل را در هشت محور می داند:

الف- پدافند غیر عامل عمومی؛ یا همان رویکرد پدافند گذشته که مقاوم سازی در برابر تهدیدها نظامی است که یکسری اقدامات عمومی انجام می گیرد.

ب- پدافند رایانه ای؛ پدافند در فضای رایانه علیه تهدیدهای عاملان و واحدهای نظامی رایانه ای کشورها علیه ایران، امروزه کشورهای زیادی ارتش درست کردند تا علیه اهداف راهبردی رایانه ای کشورهای دیگر حمله کنند. منظور از پدافند رایانه ای، هر نوع هک و نفوذ نیست، بلکه به تهدیدی گفته می شود که برای مقابله با دشمن سازمان یافته در حوزه های رایانه ای انجام می گیرد.

ج- پدافند زیستی؛ که در شش حوزه انسان، دام، غذا، آب آشامیدنی، محیط زیست و کشاورزی فعالیت می کند و تهدیدهای عاملان مهندسی شده و عمدی زیستی را علیه کشور مدیریت و واپایش می کند.

د- پدافند پرتویی؛ در واقع دفاع و صیانت از مردم در برابر هر نوع حادثه هسته ای است، این حادثه هسته ای می تواند نشت کارخانه، اقدام تروریستی گروهی در نزدیکی مراکز هسته ای و یا تهدیدهای هسته ای باشد.

ه- پدافند شیمیایی؛ یعنی اینکه حوادث زیر ساخت های شیمیایی کشور را بتوانیم واپایش و مدیریت کنیم و در ساخت آنها الزامات مهندسی را اعمال کنیم به شکلی که بتوانیم آسیب

پذیری را در ذات طرح کاهش دهیم.

و- **پدافند کالبدی یا فنی**؛ یعنی حذف اثر تهدید بر کالبد (زیر ساخت ها) کشور. در تدابیر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) بر این موضوع تأکید شده است، نیاز جدی داریم که مدلی از مهندسی را احصا کرده، بتوانیم گام به گام در دل اقدامات مهندسی کشور رشد کنیم و به سمت جلو حرکت کنیم؛ نه اینکه به مانع تبدیل شود که جلوی کار را گرفته و به عنصر بی خاصیت و بدون تأثیر تبدیل شود. امروز می بینیم که انهدام زیر ساخت های یمن توسط عربستان یک مشکل جدی برای آنها ایجاد کرده است. از بین بردن زیر ساخت دو اثر دارد: اولاً فشار آبی به کشور وارد می کند؛ مثل قطع آب و برق و گاز، ثانیاً تأثیر اقتصادی ثانویه نیز دارد که این زیر ساخت ها را باید در طول سی سال دوباره بسازند، عراقی ها پس از جنگ، خودشان گفتند که چهل سال از ایران عقب تر هستیم؛ یعنی چهل سال باید صرف باز سازی زیر ساخت هایشان کنند.

در مباحث پدافند کالبدی با دو رویکرد باید کار انجام داد:

* یک رویکرد نگاه پدافند کالبدی بر زیر ساخت های موجود است که به آن مهندس معکوس می گویند؛ یعنی تحلیل خطر و تهدید بر سازه موجود و بعد بررسی راه حل هایی که حداقل هزینه و حداکثر کارایی را داشته باشد و موجب کاهش آسیب پذیری شود.

* رویکرد دوم هم این است که مباحث پدافند غیر عامل را با استفاده از مشاوران متخصص در این امور، در کلیه مرا ساخت کارخانه ها و تأسیسات، رعایت کرد.

ز- **پدافند اقتصادی**؛ بنابر فرمایش مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) «درگیر یک جنگ تمام عیار اقتصادی هستیم» و باید مجموعه ای از اقدامات اقتصادی را دنبال کنیم که به یک پایداری در حوزه اقتصاد رسیده، کارکردهای اساسی تداوم داشته باشد و بتوانیم نیازهای مردم را تأمین کنیم.

ح- **پدافند مردم محور**؛ در کشورهای دیگر آن را «civil defense یا civilian passive defense» می نامند که در واقع همان پدافند غیر عامل مردمی است. برخی از مأموریت های آن عبارت اند از: صیانت مردم در برابر حادثه، به ویژه جنگ، کمک به تأمین نیازمندی های مردم، کمک به اداره مردم، طراحی مکان های مناسب برای اسکان مردم و امنیت مردم، این موارد، هشت حوزه اصلی پدافند غیر عامل در سال جدید می باشد (سایت پایداری ملی).

چرخه اقدامات پدافند غیر عامل از منظر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)

حوزه تهدیدها علیه نظام جمهوری اسلامی ایران در مباحث قبل از منظر رهبر معظم انقلاب بیان شد. آنچه که از منظر ایشان در حوزه امنیت ملی کشور حایز اهمیت می باشد، تهدیدهاست که امروزه در حوزه های گوناگون، در حال تغییر و تکامل می باشند. بنابراین، در حوزه امنیت ملی با نخستین مؤلفه ای که روبه رو می شویم، تهدیدهاست. از این رو برابر دغدغه های معظم له برای مقابله با تهدیدها، چراخه ای به شرح زیر با محوریت مؤلفه تهدیدها ترسیم شده است:

نمودار چرخه پدافند غیرعامل

پدافند غیر عامل نرم از منظر مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

رهبر معظم انقلاب در یک تعریف ساده از پدافند غیرعامل فرمودند: «پدافند غیرعامل مثل مصونیت بخشیدن به بدن است و انسان را از درون در برابر تهدیدات مصون می کند. مصونیت یعنی اگر دشمن اقدامی کرد اثر آن نباید دیده شود.» براین اساس پدافند غیرعامل یعنی مصون کردن کشور در برابر تهدید یا صفر کردن پیامد تهدید در کشور است. در حال حاضر به برکت رهبری دایمانه مقام معظم رهبری، توجه و تأکیدهای معظم له بر موضوع پدافند غیر عامل و حمایت های ایشان از سازمان پدافند غیر عامل، در زمینه مطالبه رهبری در کشور در حوزه هایی همچون: فضای رایانه ای، حفاظت از زیر ساخت ها، ایمن سازی مراکز حیاتی و حساس نظامی، اقتصادی، هسته ای، بیوتروریسم و بیماری های غیر متعارف، بهداشت و سلامت

پدافند غیر عامل از منظر مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا (مدظله العالی)

و... با به کارگیری و رعایت اصول پدافند غیر عامل، مصونیت و بازدارندگی ایجاد شده است، ولی در حوزه فرهنگ و مقابله با تهاجم فرهنگی، آن چنان که باید متولیان و مسئولان فرهنگی و نهادها مرتبط نتوانسته اند مصونیت ایجاد کنند که آن هم به علت عدم آگاهی کافی عامه مردم از ماهیت و چهره تهدیدهای نرم و تهاجم فرهنگی دشمن است. شور بختانه دشمن در سایه تهاجم فرهنگی می تواند زمینه اشغال اقتصادی، نظامی، اجتماعی، سیاسی و... یک سرزمین را فراهم کند و این نکته مهمی است که رهبر معظم انقلاب بارها مورد توجه قرار داده نهادها و مسئولان ذی ربط را برای مقابله جدی با تهدیدهای این حوزه فرخوانده است.

امروزه پدافند غیر عامل در حوزه های مختلف تعریف شده است و پدافند غیر عامل نرم در حوزه های فرهنگی و اجتماعی متفاوت از حوزه های دیگر است. وظیفه پدافند غیر عامل در جنگ سخت، حفاظت از تمامی تأسیسات غیر نظامی و زیر ساخت های حیاتی و شریان های اقتصادی کشور است، اما امروزه با رشد و گسترش فناوری های ارتباطی دیگر، جنگ های بین کشورها محدود به جنگ سخت نیست و کشورهای بزرگ جنگ نرم را به عنوان یک جانشین مؤثر برای جنگ های سنتی و سخت به کار می گیرند. جنگ های نرم تمام مؤلفه های همه جانبه و تمام عیار را برای شکست طرف مقابل در اختیار دارد که ماهواره، شبکه ها و بنگاه های خبری، شبکه های اجتماعی مجازی، گروه ها، احزاب، سازمان های غیر دولتی و رسانه ها از جمله مهم ترین و پرکاربردترین ابزارهای جنگ نرم به شمار می روند. از این رو یافتن شیوه های مؤثر و کارآمد پدافند غیر عامل برای مقابله با این ابزارها، امری بسیار ضروری و اجتناب ناپذیر است (ترابی، ۱۳۹۰: ۸۵).

حوزه های پدافند غیر عامل نرم:

اهداف جنگ نرم و تهاجم فرهنگی دشمن اعتقادات، باور ها و افکار مردم و نیروهای هدف می باشد. بنابراین نتایج و پیامد های آن به سادگی قابل مشاهده نبوده آثار آن ماندگارتر است؛ به نحوی که تا مدت ها روی اذهان مردم باقی می ماند. از این رو پدافند

غیر عامل نرم به مسائل دفاعی ای می پردازد که موجب کاهش صدمه ها، شکاف ها در باور ها و اعتقادهای دینی و مذهبی افراد می شوند. پدافند غیر عامل نرم با روش هایی که در اختیار دارد، میزان تأثیر گذاری حمله های جنگ نرم را کاهش و قدرت باز پروری افکار را در کوتاه مدت افزایش می دهد. دشمن در جنگ نرم با ابزار هایی مانند ماهواره، اینترنت، فضای مجازی، رسانه ها و... ضربه خود را وارد می کند. پدافند غیر عامل نرم وظیفه دارد از حمله ها به نیروهای خودی جلوگیری کند یا عامل حمله کننده را از بین ببرد. اقداماتی از قبیل ارسال اختلال روی امواج ماهواره ها، صافی گذاشتن بر وبگاه های مخرب، عملیات روانی کاذب در فضای مجازی و مقابله با شورش ها و اعتصابات براندازنده از موارد پدافند غیر عامل نرم است. همچنین اطلاع رسانی به موقع و درست به مردم و روشنگری خواص می تواند از میزان تأثیر بمباران فرهنگی و خبری دشمن در جنگ نرم جلوگیری کند.

پدافند غیر عامل نرم برای امور فکری و فرهنگی به سرعت قابل انتقال است و پس از هجمه فرهنگی دشمن به جامعه انجام می گیرد، اما فرهنگ سازی و استفاده از قدرت نرم فرهنگی، که یک راهبرد طولانی مدت و یکی از اصول پدافند غیر عامل نرم است، همواره مورد نظر کشورها بوده است. پدافند غیر عامل نرم به هنگام هجمه نرم دشمن، راهکارهای کوتاه مدت را در دستور کار خود قرار داده سعی در ترمیم شکاف ها و تلفات در کوتاه ترین زمان ممکن را دارد. رسانه های عمومی، بهترین ابزار برای مقابله با جنگ نرم دشمن و بسیج کردن افکار عمومی داخلی و جهانی به شمار می روند.

سیاست های کلی ابلاغی توسط مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در بخش پدافند غیر عامل:

سیاست ها کلی نظام در خصوص پدافند غیر عامل در ۱۳ بند در تاریخ ۲۹ بهمن ۱۳۹۱ به تصویب مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) رسیده و توسط ایشان ابلاغ گردیده که به شرح زیر است؛

۱- تأکید بر پدافند غیر عامل که عبارت است از: مجموعه اقدامات غیر مسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می گردد.

۲- رعایت اصول و ضوابط پدافند غیرعامل از قبیل انتخاب عرصه ایمن، پراکنده سازی یا تجمع حسب مورد، حساسیت زدایی، اختفا، استتار، فریب دشمن و ایمن سازی نسبت به مراکز جمعیتی و حایز اهمیت به ویژه در طرح های آمایش سرزمینی و طرح های توسعه آینده کشور.

۳- طبقه بندی مراکز، اماکن و تأسیسات حایز اهمیت به حیاتی، حساس و مهم و روزآمد کردن آن در صورت لزوم.

۴- تهیه و اجرای طرح های پدافند غیرعامل (با رعایت اصل هزینه - فایده) در مورد مراکز، اماکن و تأسیسات حایز اهمیت (نظامی و غیرنظامی) موجود و در دست اجرا بر اساس اولویت بندی و امکانات حداکثر تا پایان برنامه ششم توسعه و تأمین اعتبار مورد نیاز.

۵- تهیه طرح جامع پدافند غیرعامل در برابر سلاح های غیرمتعارف نظیر هسته ای، میکروبی و شیمیایی.

۶- دو یا چندمنظوره کردن مستحذات، تأسیسات و شبکه های ارتباطی و مواصلاتی در جهت بهره گیری پدافندی از طرح های عمرانی و به ویژه در مناطق مرزی و حساس کشور.

۷- فرهنگ سازی و آموزش عمومی در زمینه به کارگیری اصول و ضوابط پدافند غیرعامل در بخش دولتی و غیردولتی، پیش بینی مواد درسی در سطوح مختلف آموزشی و توسعه تحقیقات در زمینه پدافند غیرعامل.

۸- رعایت طبقه بندی اطلاعات طرح های پدافند غیرعامل.

۹- ممانعت از ایجاد تأسیسات پرخطر در مراکز جمعیتی و بیرون بردن این گونه تأسیسات از شهرها، پیش-بینی تمهیدات ایمنی برای آن دسته از تأسیساتی که وجود آنها الزامی است و ممانعت از ایجاد مراکز جمعیتی در اطراف تأسیسات پرخطر با تعیین حریم لازم.

۱۰- حمایت لازم از توسعه فناوری و صنایع مرتبط مورد نیاز کشور در پدافند غیرعامل با تأکید بر طراحی و تولید داخلی.

۱۱- به کارگیری اصول و ضوابط پدافند غیرعامل در مقابله با تهدیدات نرم افزاری، الکترونیکی و سایر تهدیدات جدید دشمن به منظور حفظ و صیانت شبکه های اطلاع رسانی، مخابراتی و رایانه ای.

۱۲- پیش بینی ساز و کار لازم برای تهیه طرح های مشترک ایمن سازی و ایجاد هماهنگی در سایر طرح ها و برنامه ها و مدیریت نهادهای مسئول، در دو حوزه پدافند غیرعامل و حوادث غیرمترقبه در جهت هم افزایی و کاهش هزینه ها.

۱۳- ایجاد مرکزی برای ، طراحی، برنامه ریزی و تصویب اصول و ضوابط، استانداردها، معیارها، مقررات و آیین نامه های فنی پدافند غیرعامل و پیگیری و نظارت بر اعمال آنها (سند راهبردی پدافند غیر عامل کشور، ۱۳۹۲: ۴۷).

با تدبیر در بند اول سیاست های کلی و حذف بر شماری موجب شدن های آن (اهداف کلان) خلاصه شده آن چنین خواهد بود:

تأکید بر پدافند غیر عامل که عبارت است از: مجموعه اقدامات غیر مسلحانه در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن؛ که این بند معطوف به سه مطلب است:

اول: مؤکد بودن مقوله پدافند غیر عامل؛

دوم: ارائه تعریف دفاع غیرعامل که عبارت است از: مجموعه اقدامات غیر مسلحانه، در مقابل تهدیدها و اقدامات نظامی دشمن؛

سوم: تبیین اقدامات کلان پنجگانه دفاع غیر عامل که مجموعه اقدامات آن باید موجب دست یابی به این پنج هدف عمده گردند: «افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های فردی، ارتقای پایداری ملی، تحقیق مدیریت بحران».

بند اول سیاست های کلی نظام در خصوص پدافند غیر عامل دو دسته کلید واژگان دارد:

الف- عبارت اصلی:

کلید واژگان اصلی شامل موارد زیر می شود:

* کلمه تأکید؛

* عبارت پدافند غیر عامل؛

* عبارت مجموعه اقدامات؛

* صفت غیر مسلحانه؛

* عبارت تهدیدهای دشمن؛

* عبارت اقدامات نظامی دشمن؛

ب- عبارات معطوف: نتیجه و هدف پدافند غیرعامل:

یعنی مجموعه اقدامات پدافند غیر عامل باید بتواند اهداف پنجگانه تصریحی قید شده در بند اول سیاست های کلی را که شامل موارد زیر می باشد، کسب نماید:

* افزایش بازدارندگی؛

* کاهش آسیب پذیری؛

* تداوم فعالیت های ضروری؛

* ارتقاء پایداری ملی؛

* تسهیل مدیریت بحران (هاشمی فشارکی، ۱۳۹۱: ۳۶).

ارزش ها و اصول اساسی حاکم بر نظام پدافند غیر عامل کشور از منظر مقام معظم رهبری

الف- ارزش ها:

۱- معنویت و قداست دفاع: مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) دفاع را جزئی از هویت یک ملت زنده می دانند و اهداف و انگیزه های ملت و نیز ماهیت دشمنان را از عوامل مقدس شمردن این دفاع قلمداد می کنند.

۲- تفکر و عمل بسیجی: بسیج مجموعه ای است که پاک ترین انسان ها، فداکارترین و آماده به کارترین جوانان کشور در راه اهداف عالی کشور در آن جمع شده اند.

۳- ولایت مداری: ولایت پذیری، ارزشمندترین عامل و پشتوانه اجرایی در تقدس بخشیدن به آرمان های ملت است و اطاعت از رهبری، قوی ترین دشمنان اسلام و قرآن را به عقب نشینی و احترام وادار کرده پایداری و ماندگاری ارزش های حیاتی دینی را تثبیت می نماید.

۴- خوداتکایی: یعنی جامعه با اتکا بر نیروهای داخلی توان و ظرفیت لازم برای به حداقل رساندن تهدیدهای بیگانگان را فراهم کند.

۵- نفی سلطه استکبار: به مصداق آیه شریفه «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً» (سورة

نساء، آیه ۱۴۱) تمامی سیاستگذاری‌ها، طراحی‌ها و برنامه‌ریزی‌ها باید در جهت نفی سلطه دشمن باشد. ۶- دشمن ستیزی: دشمن شناسی و دشمن ستیزی یکی از ارزش‌های حاکم بر سند می‌باشد که برگرفته از متون اسلامی و دینی و تشخیص رهبر معظم انقلاب از دشمن و تهدیدهاست. براساس این، دشمن یعنی کسی که اهداف فرد یا گروهی را قبول نداشته با آن به مبارزه برمی‌خیزد، از کوچک‌ترین فرصت برای ضربه زدن به طرف مقابل استفاده می‌کند.

و نمی‌خواهد رقیبش روی سعادت را ببیند (اقدامی، ۱۳۹۰). از محوری‌ترین مسائل دفاع کشور، دشمن شناسی است. با شناخت دشمن می‌توان احتمال پیروزی و یا شکست را مشخص کرد، به ایجاد زمینه‌های دفاعی همت گماشت و بقای خود و جامعه را تضمین کرد.

۷- پیش‌دستی در شناخت تهدیدها: شناخت تهدیدهای آینده و در حال ظهور، گسترش آگاهی، ارتقای توانمندی، تطبیق و ساماندهی پیش‌دستانه وضعیت کنونی برای مقابله با تهدیدهای فراروی به منظور جلوگیری از غافلگیری و سلب ابتکار عمل دشمن، ضروری است.

ب- اصول حاکم بر نظام پدافند غیر عامل:

۱- هوشمندی در دفاع؛ با توجه به پیچیدگی و ناشناخته بودن پدافند غیر عامل و تحولات و پیشرفت‌های پایان‌ناپذیر دانش و فناوری، باید از هوشمندی و کیاست به خوبی بهره‌جست تا کشور غافلگیر نشود.

۲- آمادگی؛ آمادگی شامل جمع‌آوری، برنامه‌ریزی، طرح‌ریزی دفاعی، ایجاد ساختار مدیریتی، عملیاتی، آموزشی تمرین و تکرار می‌باشد که توانایی جامعه را در برابر انواع تهدیدهای دشمن افزایش می‌دهد.

۳- پایداری؛ ایستادگی، ثبات قدم و مقاومت ملی در برابر نامالایمات دولت‌های بیگانه موجب حفظ تعادل ملی و ارتقای ضریب امنیت ملی کشور در مقیاس ملی، استانی و محلی می‌شود؛ چنان‌که در آیه ۴۵ سوره انفال آمده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»؛ ای کسانی ایمان آورده‌اید، چون با گروهی برخورد کنید، پایداری ورزید و خدا را بسیار یاد کنید. باشد که رستگار شوید.

۴- مداوم و همیشگی؛ مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در باره مداوم و همیشگی بودن پدافند غیر عامل می فرمایند: «اگر همه مراحل این حساس حضور باشند شاء... این کار بزرگ پدافند غیر عامل به بهترین وجهی پیش خواهد رفت. پدافند غیر عامل یک اصل است برای همیشه و ربطی به دور یا نزدیک بودن تهدیدات ندارد».

۵- خلاقیت و نوآوری؛ خلاقیت عبارت است از: یافتن راه های جدید و نوین برای انجام بهتر کارها که توسط یک شخص یا یک سازمان ارایه می شود.

۶- چند منظوری کارکردی؛ مطالعه، طراحی و ساخت اماکن، تجهیزات و... به منظور استفاده چندگانه آنها در شرایط وقوع تهدیدهای طبیعی و غیر طبیعی که صرفه اقتصادی به همراه دارد.

۷- مردم داری، مردم یاری، مردم بانی؛ مردم و اراده ملی با ارزش ترین سرمایه کشور محسوب می شوند و صیانت از مردم و خدمت به آنها در زمینه حفظ اقتدار ملی با سه رویکرد «مردم داری، مردم یاری، مردم بانی» مورد توجه و نظر است.

۸- اقتدار درون زا؛ نکته دارای اهمیت، استحکام ساخت درونی نظام جمهوری اسلامی می باشد و این همان چیزی است که کشور را از همان اول حفظ کرده است. مقام معظم رهبری در این خصوص می فرمایند: همه همت ما باید این باشد که آن چنان ساخت دورنی را مستحکم کنیم که دشمن احساس کند هر تیغی وارد بیاورد، تیغش کند.

۹- مدیریت جهادی؛ مدیریت جهادی یعنی علم و هنر رهبری و واپایش فعالیت های دسته جمعی مبنی بر مبارزه در تمامی عرصه های نظامی، علمی، اقتصادی، فرهنگی و کلان یک نظام و رفع موانعی که در راه رسیدن به آن وجود دارد.

سه ویژگی مدیریت جهادی از منظر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) عبارت اند از:

«خدمت به مردم، نیت خدایی (خلوص) و تکیه بر علم». ایشان در این زمینه می فرمایند: «کار جهادی یعنی از موانع عبور کردن، موانع کوچک را بزرگ ندیدن، آرمان ها را فراموش نکردن، جهت را فراموش نکردن، شوق به کار، این کار جهادی است» (سند راهبردی پدافند غیر عامل، ۱۳۹۲: ۲۵).

کارکردهای عمده پدافند غیر عامل در سیاست های ابلاغی مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) با توجه به تعریف و با استفاده از مفاهیم ارائه شده در سیاست های کلی نظام در مورد پدافند غیر عامل، کارکردهای متفاوتی برای پدافند غیر عامل احصا می گردد که نمودار زیر نشان دهنده آن است:

نمودار کارکردهای عمده پدافند غیر عامل

سطوح پدافند غیر عامل

با استناد به سیاست های کلی نظام، پدافند غیر عامل را به چهار سطح می توان دسته بندی کرد:

۱- سطح عالی و راهبردی پدافند غیر عامل:

این سطح شامل عالی ترین سطح اقدامات در کشور می باشد که عمده محورهایی آن عبارت اند از:

* تدابیر رهبر معظم انقلاب اسلامی؛

* قانون اساسی کشور؛

پدافند غیر عامل از منظر مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا (مد ظله العالی)

* قوانین کشور؛

* چشم انداز ۲۰ ساله کشور؛

* قوانین برنامه بلند مدت کشور؛

* سیاست های کلی نظام.

این سطح، بیشترین مقدار اثرگذاری و بهره‌وری را دارد و مسئولیت آن بر عهده مسئولان کشور است.

۲- سطح عملیاتی اقدامات پدافند غیر عامل:

مفاهیم و اقدامات این سطح شامل برنامه‌ها و مفاهیم اجرایی تر نسبت به سطح راهبردی است و برنامه‌های فنی و صنعتی و نیز دستورالعمل‌های اجرایی و فنی را در بر می‌گیرد. این سطح، ضمن برخورداری از اهمیت بالا، کیفیت و چگونگی اجرای پدافند غیر عامل را نیز تضمین می‌کند و شامل موارد زیر است:

* آیین نامه‌های اجرایی قوانین مصوب مجلس؛

* آیین نامه‌های نظام عمرانی، فنی و اجرایی کشور؛

* آیین نامه‌های فنی؛

* استانداردهای فنی در حوزه‌های مختلف فنی؛

* دستورالعمل مدیریتی اجرایی.

۳- سطح اجرایی و راهکنشی (تاکتیکی):

این سطح مشتمل بر اقدامات اجرایی با ماهیت آمادگی و اجرای برنامه‌های مقابله با حوادث و بلایا می‌باشد. مسئولیت اجرایی آن بر عهده مسئولان اجرایی دستگاه‌های کشور است که عمده اقدامات آن عبارت اند از:

* اجرای با کیفیت عالی؛

* ایجاد آمادگی مقابله در دستگاه‌ها؛

* اجرای آموزش و تمرین منظم؛

* اجرای رزمایش منظم فصلی و سالانه؛

* بر طرف کردن آسیب پذیری های برنامه های اجرایی دستگاه ها.

سطوح و حوزه های پدافند غیر عامل

ماهیت اقدام	اقدام عمده	مصادیق حوزه ها	حوزه ها	سطوح پدافند غیر عامل
راهبرد و تدبیر و سیاست کلی...	چشم انداز ، برنامه آمایش سرزمین	نظام راهبردی کشور	حوزه نرم افزاری	سطح راهبردی
برنامه، ملاحظات فنی و صنعتی و...	برنامه پنج ساله و سیاست کلی	نظام مهندسی و صنعتی	حوزه زیر ساختی	سطح عملیاتی
برنامه اجرایی و مدیریت بحران	برنامه بودجه سالانه	نظام مردمی و شهرها	حوزه مردمی	سطح اجرایی
اقدامات فوری و ویژه	بنا به اولویت و اهمیت	زیر ساخت های ویژه	حوزه ویژه	سطح ویژه

(اسکندری، ۱۳۹۳: ۴۵)

یافته های تحقیق

یافته های تحقیق نشان می دهد که حضور نظامی دشمن در محیط پیرامونی به ویژه در عراق، افغانستان، آذربایجان، ترکیه و کشورهای خلیج فارس و تمرکز دشمن بر جنگ هوشمند اطلاعاتی و نرم با حداکثر بهره برداری از ابزارها و فضا های بین المللی و فناوری های نوین، همچنین تمرکز بر مؤلفه های جدید جنگ شامل جنگ های اقتصادی، رایانه ای، جنگ بی قاعده، نیابتی و استفاده از ابزارهای متنوع امنیتی و نظامی علیه پیکره کشور جمهوری اسلامی ایران ضرورت به کارگیری اصول و قواعد پدافند غیر عامل در کشور را بیش از هر زمان دیگری نمایان می سازد. رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران (مد ظله العالی) با نگرشی انقلابی و دین محور نسبت به تهدیدهای فراروی نظام و درک ضرورت دفاع از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن، با تصویب و ابلاغ سیاست های کلی نظام در موضوع پدافند غیر عامل، افق و رویکرد جدیدی

را در حفظ و صیانت از نظام اسلامی و مردم در برابر انواع تهدیدها و استفاده از ظرفیت های داخلی نظام به منظور تضمین امنیت و پایداری کشور برای مسئولان لشکری و کشوری نظام باز و تعریف کرده اند که اگر این سیاست ها در مرحله اقدام و عمل جدی گرفته شود، نظام مقدس جمهوری اسلامی حرکت رو به جلو خود را با قدم های استوارتری خواهد پیمود.

نتیجه گیری

هدایت کلی خداوند در آفرینش جهان و فراهم کردن شرایط کمال برای موجودات، به ویژه انسان، همچنین مفاهیم بزرگ قرآن مجید، مطالعه سیره مدیریتی نبی مکرم اسلام حضرت محمد (ص) و بیانات گهربار معصومین (ع) بر اصل بقا و ادامه حیات استوار است؛ اصلی که موجودات به ویژه انسان ها می توانند با بهره گیری از شیوه های مختلف پدافند غیر عامل به صورت ذاتی و غریزی (موجودات و حیوانات و...) و یا به صورت غیر طبیعی (اتخاذ تدابیر و اقدامات پیشگیرانه) در حفظ و ارتقای پایداری آن گماشته از درون خود را مستحکم و قوی سازند تا غافلگیر نشوند.

تهدیدهای فراروی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران پیوسته از حیث ماهیت و روش اجرا در حال تغییر بوده در حوزه های نظامی، فناوری محور و مردم محور متمرکز شده است. دشمنان قسم خورده انقلاب اسلامی با وجود ناکامی های پی در پی، هیچگاه از کینه ورزی و عدوات علیه کشور ما دست برد نداشته هر روز با بهانه تراشی های جدید، هدفی جز نابودی حاکمیت، استقلال، کیان و هویت ایران اسلامی ندارند و سیاست هایی که با اجماع بین المللی و از طریق برخی سازمان های بین المللی همچون سازمان ملل و شورای امنیت دنبال می کنند، برای ناپایدار کردن امنیت ملی، آسیب رساندن به زیر ساخت ها و اختلال در خدمات رسانی دستگاه های اجرایی به مردم است.

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) با نگرشی انقلابی و دین محور نسبت به تهدیدهای فراروی انقلاب اسلامی و درک ضرورت های دفاع از انقلاب اسلامی، رویکرد و افق جدیدی از پدافند غیر عامل را مطرح و تعریفی باز و موسع از پدافند غیر عامل را اعلام کردند و بر همیشگی بودن

آن تأکید می نمایند. سیاست های کلی پدافند غیر عامل، که مورد تأیید و تصویب ایشان قرار گرفته، در ۱۳ بند به دولت، مجلس و کلیه سازمان های دولتی، کشوری و لشکری ابلاغ شده است. شایسته است مسئولان نظام با حساسیت و جدیت بیشتری، اصول پدافند غیر عامل را با بهره گیری از راهبردهای کلان بازدارندگی و رویکرد تخصصی، دفاعی و امنیتی و نیز شناسایی تهدیدها، فرصت ها و توانایی های کشور عملی نمایند.

پیشنهاد ها

در پایان تحقیق پیشنهادهایی به شرح زیر برای رشد و توسعه پدافند غیر عامل در ناجا ارائه می شود:

- ۱- رهنمودها و فرمان های راهگشای مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در خصوص پدافند غیر عامل به عنوان پشتوانه قوانین کشور برای مصون سازی ملی در سطح نیروهای مسلح به ویژه ناجا در یک فرایند هدفدار و چشم انداز پنج ساله در سرلوحه امور دفاعی قرار گیرد.
- ۲- نهادهای سازنده فرهنگی برای ارتقای باور عمومی فرماندهان و کارکنان نیروهای مسلح نسبت به اهمیت پدافند غیر عامل و ایجاد محیطی امن، آماده و مصون در برابر تهدیدها در سطح نیروهای مسلح.
- ۳- معاونت عملیات ناجا به عنوان مجری پدافند غیر عامل در ناجا با بهره گیری از تمام ظرفیت های داخلی و همکاری با سایر سازمان های کشوری، متخصصان بصیر، آگاه و متعهد را تربیت کند و حداکثر مصونیت در برابر تهدیدها را در ناجا به وجود آورد.
- ۴- با هدف توسعه کمی و کیفی آموزش و پژوهش در حوزه پدافند غیر عامل در ناجا، نسبت به ایجاد زیر ساخت های تحصیل دانش پژوهان این رشته در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری در دانشگاه علوم انتظامی امین اهتمام شود.
- ۵- با برگزاری همایش، فراخوان مقالات علمی، کارگاه های آموزشی و... زمینه رشد و توسعه دانش پدافند غیر عامل در کلیه بخش ها و قسمت های ناجا فراهم شود.

منابع و مآخذ

- ۱- قرآن کریم و نهج البلاغه.
- ۲- ----- (۱۳۹۱)؛ فرهنگ واژگان موضوعی پدافند غیر عامل؛ چاپ اول؛ تهران: بوستان حمید .
- ۳- ترابی، قاسم (۱۳۹۰)؛ جنگ نرم آمریکا علیه چین در: جنگ نرم عرصه دفاع ملی (ابعاد نظری و کاربردی)؛ تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- ۱- جلالی فراهانی، غلامرضا و هاشمی فشارکی، سید جواد (۱۳۸۹)؛ پدافند غیر عامل در آینه قوانین و مقررات؛ تهران: سازمان پدافند غیر عامل کشور.
- ۲- جلالی فراهانی، غلامرضا (۱۳۸۹)؛ طراحی الگوی بهینه آمایش سرزمین با رعایت اصول پدافند غیر عامل جهت نیل به توسعه پایدار؛ رساله دکتری؛ تهران: دانشگاه دفاع عالی ملی.
- ۳- ----- (۱۳۹۱) مقدمه ای بر روش و مدل برآورد تهدیدات در پدافند غیر عامل؛ تهران: دانشگاه امام حسین (ع)، دانشکده و پژوهشکده پدافند غیر عامل /
- ۴- حاذق نیکرو، حمید (۱۳۹۲)؛ مقالات سایت مرکز انقلاب اسلامی .
- ۵- خمینی، سید روح ا... (۱۳۶۱)؛ صحیفه نور؛ تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- ۶- سند راهبردی پدافند غیر عامل کشور (۱۳۹۲).
- ۷- قبولیان، حسن (۱۳۸۸)؛ پدافند غیر عامل ویژه فرماندهان؛ تهران: معاونت آموزش ناجا
- ۸- اسکندری، حمید (۱۳۹۳)؛ دانستنی های پدافند غیر عامل؛ ویرایش سوم؛ چاپ پنجم؛ تهران: بوستان حمید.
- ۹- هاشمی فشارکی، سید جواد (۱۳۸۹)؛ ماهیت و ضرورت دفاع غیر عامل؛ تهران: بوستان حمید.
- ۱۰- محمودنژاد، محمد (۱۳۸۱)؛ شناخت تهدیدهای امنیتی؛ تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- ۱۱- مؤسسه مطالعات اندیشه سازان نور (۱۳۹۳)؛ ماهیت و جایگاه جریان های سلفی در کشورهای اسلامی؛ تهران.
- ۱۳- راهبردهای ولایت، جلد سوم